Representatieve bloemlezing van Arubaanse dichters

Rond 18 maart 2000 verschijnt van de hand van Frank Williams een representatieve bloemlezing van niet minder dan twintig Arubaanse dichters in Papiamentstalig origineel en Engelse vertaling. Van elke auteur is bovendien een foto met een korte biografie en bibliografie opgenomen. Wim Rutgers schreef een begeleidende tekst als achtergrondinformatie.

Ter gelegenheid van de Dia di Himno y Bandera verzorgt de Amigoe hierbij de voorpublicatie van een stuk uit het laatste deel van de door Wim Rutgers geschreven inleiding.

Door Wim Rutgers

Uitgaven die een overzicht geven van de Arubaanse literatuur zijn tot nu toe op de vingers van een hand te tellen. In 1971 stelde de bekende Curaçaose dichter Pierre Lauffer voor het eerst een representatieve bloemlezing samen van de Papiamentstalige Antilliaanse literatuur, Di nos, antologia di nos literatura, waarin ook een aantal Arubaanse dichters en schrijvers waren opgenomen. Begin jaren tachtig verscheen de eerste specifiek Arubaanse bloemlezing, samengesteld en ingeleid door Frank Booi, Glenda Nava, Joyce Pereira en Wim Rutgers onder de titel *Cosecha Arubiano* (1983). Deze werd een tiental jaren later opgevolgd door Anton Claassen: De navelstreng van mijn taal, poesia bibo di Aruba (1992) dat niet alleen een bloemlezing met Nederlandse vertaling bevatte, maar ook analyses en interpretaties van dichters en hun werk. In 1998 tenslotte verscheen het driedelige Pa saka kara, samengesteld door Aart G. Broek en uitgegeven door de Fundacion Pierre Lauffer als opvolger en uitbreiding van diens eerste Di nos.

In De navelstreng van mijn taal bracht Anton Claassen als eerste enige chronologisch geordende generaties in de poëtische ontwikkeling van Aruba aan. Hij onderscheidde daarbij decenniagewijs de veertigers, vijftigers, zestigers en zeventigers. Hoewel zijn werkwijze zeker verhelderend is voor een eerste ordeningsvoorstel van onze nog jonge poëzie, wil ik enigszins anders te werk gaan. Stapje voor stapje zullen we inzicht moeten krijgen in de ontwikkelingsgang van onze literatuurgeschiedenis. Ik beschrijf daartoe enkele thematische tendensen in de moderne poëzie van Aruba.

Protest en eigenheid

Vanaf de jaren zestig en zeventig ontwikkelden in Nederland studerende Arubaanse jongeren een literatuur die zich richtte op de kritische analyse van de moderne samenleving, die in hun ogen op dat moment nog sterk koloniale trekken vertoonde. Federico Oduber (1942) drukte dit verzet achteraf pregnant uit toen hij over zijn dichtertaak opmerkte: "Een dichter die in een kolonialistische maatschappij geen onrust, verontrusting zo u wilt, bij het establishment kan veroorzaken is een zwakke dichter en is slechts bestemd om vernissage te blijven voor de maatschappij waarin hij leeft en werkt." (Hacha VII-5, juni 1981: 8-9)

In het door Henry Habibe (1940) geleide studententijdschrift Watapana (1968-1972) en in het kleine maar venijnige door Ramon Todd Dandare (1942) geleide Feneta (1969-1971) kregen jongeren de kans hun kritische mening te ventileren. Henry Habibe zelf heeft steeds zijn kritische betrokkenheid met zijn multiraciale geboorte-eiland in origele, klankrijke en sterk ritmische poëzie verwoord.

Vooral Watapana heeft veel jongere Arubaanse dichters een stem gegeven. Naast de bekende oudere schrijvers als Hubert Booi, Eduardo Curet, Emilio Lopez Henriquez, Nicolas Piña, Ernesto Rosenstand en José Ramon Vicioso, komen we namen tegen als van Nena Bennett, C.L. Every, Robert Henriquez, Luis Leañez, Henri Tai, Ramon Todd Dandare, Pedro Velasquez, Brunilda Vizoso en Philomena Wong - dat is een respectabele lijst van zowel oudere als jongere medewerkers, die zonder het tijdschrift misschien niet tot publiceren waren gekomen.

Behalve deze auteurs moeten Frank Booi (1947), Mario Dijkhoff (1950) en Robertico Croes (1955) hier genoemd worden als kritische jonge dichters. Frank Booi publiceerde Keho na kaminda (1975), Mario Dijkhoff zijn Poesia ta asta pa Bo (1976) en Tico Croes onder het pseudoniem Tikoli de bundel Alma sangra (1978). Al deze poëzie getuigt van grote politieke betrokkenheid en een ontwikkelde maatschappij-kritische houding.

Iemand als J.C Nicolaas valt eveneens op door zijn maatschappijkritische poëtische houding. Eclips politico (1991) bevat een verzameling van gedichten die in de loop van een periode van zo'n tien jaar ontstaan zijn. De dichter verwoordt een politieke boodschap die tegelijkertijd de sociale situatie op Aruba beschrijft. Deze direct verwoorde protestpoëzie verzet zich tegen roddel, protesteert tegen grote economische verschillen van arm en rijk, kritiseert de heersende politiek, de etnische verdeeldheid die bepaalde groepen niet wil accepteren als authentiek Arubaans, het externe en interne kolonialisme, het gebrek aan persvrijheid, het vervreemdende onderwijssysteem, het onbereikbare van een authentieke culturele identiteit, de emancipatie van de vrouw. Er is volgens Nicolaas veel te bestrijden, al zal de dichterlijke strijd waarschijnlijk weinig succes sorteren. De dichter zélf heeft weinig hoop voor betere tijden als hij schrijft over 'un futuro sin futuro'.

Denis Henriquez sloeg in Kas pabow (1988) een veel persoonlijker toon aan met gedichten waarvan sommmige in een eerdere versie al ver voor de datum van deze bundeling geschreven waren. De twintig gedichten gaan over weemoed en verlangen naar Aruba, maar ook over het ouder worden. In vijf afdelingen lezen we de visie van de dichter op het eigen verleden en zijn geboorte-eiland, nu hij daar al zo lang niet meer woont. De onvrede met het bestaan hier en nu, het heimwee, wordt bedwongen door het in een verhaalvorm te objectiveren, door het te ironiseren of door het in een kort gedicht dan maar domweg uit te spreken. De vierde afdeling 'Poesia di inbierno' gaat over heimwee vanuit het koude Nederland. Het geboorte-eiland en jeugdherinneringen in de eerste en de vijfde afdeling omsluiten compositorisch de klacht over het verblijf in Nederland en 'tristesa'.

Arubanisme

Naast het protest kunnen we een op de eigen tijd en omgeving geënt nationalisme in de Arubaanse poëzie van Aruba onderscheiden. Deze literatuur gaat samen met het opkomend nationalisme van de jaren zeventig in zijn strijd voor de status aparte. In de literatuur uit zich het politieke streven in een benadrukken van de trots op het Arubaan-zijn, het bezingen van het eiland, zijn natuur en zijn mensen. Deze dichters vertegenwoordigen kunst die niet van chauvinisme is vrij te pleiten. Ze kregen in de jaren zeventig ruimte in bladen als Chuchubi en Brindis. De vertegenwoordiger bij uitstek van dit nationalistische Arubanismo was Julio Maduro, die in zijn natuurgedichten zijn liefde voor het Arubaanse land het meest zuiver bezingt. In Brindis publiceerden eveneens Jossy Mansur, Digna Laclé en Nena Vrolijk. De dominante thema's zijn de schoonheid van het eiland en zijn natuur. De Heimatkunst overheerst en de blik beperkt zich bewust tot de grenzen van het eiland. De poëzie is ook voor niemand anders dan de Arubaan zelf bedoeld.

Lirica social

Er is bij een aantal dichters een lijn aan te geven van sociale naar sterk individuele lyriek, van een gericht zijn op de omgeving naar een zich richten op het bewogen innerlijk, van communicatie tot persoonlijke expressie, van 'lirica social' naar 'lirica personal'.

Tico Croes paste met zijn eerste bundel Alma sangra (1977) keurig in de protestpoëzie van de maatschappelijk betrokken jongeren maar zijn tweede bundel Potret di un cara desconoci (1997) was sterk persoonlijk in de verwoording van de liefde tussen twee mensen van het prille begin tot het bittere einde.

Kon Ruben Odor's tweede bundel Voz di mi tera (1996) worden ingedeeld bij de stroming van het Arubanisme, de eerste bundel Mi bida y aids (1993) bevat veel persoonlijker poëzie. Ruben Odor debuteerde in 1987 met Luz y sombra bij Charuba. In 1993 gaf de Women's Club di Aruba de bundel Mi bida y aids uit. Ruben Odor schreef toen nog onder het pseudoniem 'Ego sum' [ik ben], maar hij zou in een vermeerderde vervolguitgave en de Engelse vertaling My Life with Aids (1994) zijn eigen naam gebruiken. Toen Ruben Odor eind 1991 hoorde dat hij door het HIV-virus besmet was, schreef hij aanvankelijk in een dagelijkse stortvloed van gedichten beurtelings zijn wanhoop en hoop op de ontdekking van nieuwe geneesmiddelen, zijn verzet, zijn kracht, vechtlust en acceptatie, zijn innerlijke strijd en de schuldvraag van zich af in een aantal gedichten die alle sterk op zijn nieuwe levenssituatie betrokken waren. Uit de datering valt af te leiden dat de drang om zich door middel van gedichten te uiten bij vlagen kwam. Sommige gedichten zijn als gebeden, andere overwegen zelfs een einde aan het leven te maken. Angst voor en verlangen naar de dood strijden in sommige verzen om de voorrang. De zieke is eenzaam en roept om contact. Maar schrijven is toch niet zinloos. Alleen zijn gedichten zullen er later nog over zijn als een levend teken! Een steeds terugkomende vraag is het waarom van het schrijven. Deze gedichten hebben een dubbelfunctie, want ze bevatten troost voor de dichter zèlf en een waarschuwing voor de lezer.

Philomena Wong's 'Mi' ta biba den mi pensamento (1984) beschrijft de levenscyclus: leven betekent strijden, overwinning, overleven. In 1992 verscheen van Philomena Wong Di ta .. pa .. tabata, een bundel die zich beweegt van het heden (ta) naar het verleden (tabata), van de in het eerste gedicht beschreven prachtige 'ochtend' naar 'dood' en 'rouw' aan het einde. Dat maakt de verzameling tot een trieste bundel, waarin het ouder worden en de dood als onontkoombare realiteit centraal staan. De gedichten in de derde bundel, Crusando frontera (1993) zijn zo gerangschikt, dat de bundel positief begint met de schildering van een prachtige ochtend, waarna verschillende levensfasen van de mens van ongeboren baby tot de ouderdom en dood beschreven worden. Maar daarmee eindigt de bundel niet, want de laatste gedichten spreken weer over tevredenheid, rust en een ochtend van geluk. Daarmee krijgt de bundel als geheel een positieve lading mee. De angst voor naderende ouderdom en lichamelijk verval die uit Di ta pa tabata sprak, is nu nog wel degelijk aanwezig maar wordt uiteindelijk overwonnen met behulp van de levenslust van de debuutbundel. De balans is hersteld.
In Belén Kock-Marchena's debuutbundel, Vibrashon di amor (1995) staat de liefde centraal. Zoals een bloem de zon nodig heeft om te bloeien, zo heeft de mens liefde nodig om mens te worden. In 'Nostalgia' in de tweede bundel Milager / Miracle (1998) denkt de dichteres met weemoed aan vroeger en smeekt ze als het ware dat, mocht de rumoerige wereld haar rust verstoren, haar dan toch de illusie te laten dat dit kleine eiland een paradijs is. Dromen tegen beter weten in, dichten als vluchthaven uit de boze wereld... Compositorisch beweegt Vibrashon di amor zich van rouw naar aanvaarding en eindigt met 'Een nieuwe ster aan het firmament': "na shelo scur, un strea cla, ta bula, ta balia, ta kinipi wowo, pa pone hari atrobe esnan cu ta yor'e."

Functie

Poëzie heeft volgens Kock-Marchena een duidelijke functie in het geestelijk leven van de mens, ze kan tot persoonlijke troost en bemoediging dienen. Daarnaast heeft ze eveneens een maatschappelijke functie. Zoals Philomena Wong's gedicht 'Auxilio', dat een protest bevat tegen de ontluistering van Aruba's natuurschoon, bij alle bushaltes in de vorm van een grote poster was opgehangen, zo is Belén met 'Juffrouw, ik heb een bòter meegebrengt!' in nagenoeg alle overheidskantoren en onderwijsgebouwen aanwezig. Het overgrote deel is echter meer persoonlijk dan gericht op de buitenwereld en we plaatsen Belén Kock dan ook nog meer in de lijn van de 'lirica personal'.

De gedichten in Pancho Geermans viertalige Flor di sanger (1987) munten uit door kortheid en beknoptheid. Ze moeten dan ook, zoals alle poëzie trouwens, woord voor woord, vers voor vers, gelezen worden. De gedichten verbergen veel en laten veel ongezegd, maar wie erin doordringt ontdekt een dualisme tussen de ik-persoon en de wereld dat om verzoening vraagt. Het innerlijk van de dichter vraagt om zelfbevestigiung, waarbij de omgeving een beletsel vormt. De dichter heeft kritiek op zijn medemens maar beseft terdege dat hij diezelfde kritiek ook op zijn eigen persoon(lijkheid) moet betrekken, omdat ze uiteindelijk op hem zelf terugslaat. Pancho Geerman schrijft poëzie als spiegel van het innerlijk én poëzie om zich tegen een vijandelijke wereld te wapenen, om sterk te kunnen zijn als individu.

Migratie

Een laatste tendens die we in de moderne Arubaanse poëzie willen onderscheiden is die van de migratie. In de eerste Arubaanse anthologie Cosecha Arubiano waren zesendertig auteurs opgenomen van wie er tien buiten Aruba geboren zijn en dus uit het buitenland afkomstig zijn. Dat is dus ruim vijfentwintig procent. Maar we zouden zulke uiteenlopende auteurs als José Ramón Vicioso, Eduardo Curet, Hubert Booi, Nicolas Piña Lampe, Luis G. Leañez, Ana Herrera-de Kock, Digna Laclé, Ernesto Rosenstand, Ramon Todd Dandare en Alida R.M. Soto niet in onze literatuurgeschiedenis willen missen.

Daarnaast treffen we in Cosecha Arubiano vier definitief geëmigreerden aan, dichters die zich permanent buiten het eiland gevestigd hebben. Inmiddels is dat aantal emigranten veel groter geworden. Maar we blijven Brunilda Vizoso, Nydia Ecury, Federico Oduber, Robert Henriquez, Olga Orman, Clyde Lo-A-Njoe, Ken Mangroelal, J.R. Nicolaas, Angela Matthews, Archie de Veer en Denis Henriquez - om er een aantal te noemen - toch als onze eigen auteurs beschouwen. De overigen, dus een ruime helft werd op Aruba geboren en koos voor het geboorte-eiland als uiteindelijke vaste woonplaats. Kozen de immigranten het nieuwe eiland van verblijf tot thema van hun literaire werk, ook de emigranten bleven zich vaak vanaf grote afstand eveneens met hun oude eiland van herkomst bezighouden. Omdat iedere in Frank Williams anthologie opgenomen dichter zich op een of andere wijze met zijn of haar eiland bezighoudt, zijn ze door hem onder de noemer van de aan een gedicht van Ramon Todd Dandare ontleende titel 'Isla di mi' samengebracht. 'Isla di mi' wegens twee steeds terugkerende thema's: het eiland en zijn taal, Aruba en het Papiamento.

In de literatuur uit zich het politieke streven en een benadrukken van de trots op het Arubaan-zijn